

Közép-európai közvélemény:

Lakossági vélemények a demokrácia
működéséről a három visegrádi
országban, Csehországban,
Lengyelországban és Magyarországon,
valamint Litvániában

A Central European Opinion Research Group
(CEORG) havi rendszeres közvéleménykutatása

2000. április

CEORG – Central European Opinion Research Group

A Közép-Európai Közvéleménykutató Társulás (Central European Opinion Research Group, CEORG) három közép-kelet-európai ország, Csehország, Magyarország és Lengyelország egy-egy, társadalom- és közvéleménykutatással foglalkozó intézetének közös vállalkozása. A közös intézmény 1999. január 1. óta működik. Alapítói:

IVVM – Institut pro výzkum veřejného mínění (Csehország)

TÁRKI – Társadalomkutatási Intézet Rt. (Magyarország)

CBOS – Centrum Badania Opinii Społecznej (Lengyelország)

Az együttműködés keretén belül minden hónapban egy, a három országban azonosan megfogalmazott, négy-öt kérdésből álló blokk kerül az Omnibusz kérdőívekre. A kérdések minden hónapban egyetlen témára vonatkoznak. A témák között találunk olyanokat, melyek periódikusan, féléves vagy éves gyakorisággal megkérdezésre kerülnek. Így félévente mindhárom országban, a felnőttkorú lakosságot reprezentáló minta tagjait arra kérjük, értékeljék saját anyagi helyzetüket és az ország gazdasági állapotát, illetve megkérdezzük őket várakozásaikról is ezen a két területen. Ezzel egyidőben azt is tudakoljuk, miként vélekednek saját országuk kormányának és az ellenzéknek a legutóbbi parlamenti választások óta eltelt időszakban kifejtett tevékenységéről, valamint a demokrácia állapotáról. Éves gyakorisággal érdeklődünk a három ország lakosainak a NATO-tagsággal és az európai uniós csatlakozással kapcsolatos véleményéről. A nem állandó kérdések között a legkülönbözőbb, a társadalomkutatás szempontjából releváns témakörök szerepelnek. Az ily módon rendelkezésre álló adatok alapján gyorsjelentések és publikációk készülnek.

Az adatfelvételtől

Az adatfelvétel mindhárom országban személyes megkérdezés révén, az egyes országok felnőttkorú lakosságát nem, életkor, iskolai végzettség és lakóhely szerint reprezentáló mintán készül. A mintanagyság Csehországban 1000-, Magyarországon 1500-, Lengyelországban 1100 fős. Az adatok elemzéséből minden hónapban gyorsjelentés készül.

Lakossági vélemények a demokrácia működéséről a három visegrádi országban, Csehországban, Lengyelországban és Magyarországon, valamint Litvániában

Az áprilisi adatfelvétel során több olyan kérdést tettünk fel a demokrácia működésének megítélésével kapcsolatosan Magyarországon, melyeket ugyanabban az időszakban, azonos módon cseh és lengyel partnerintézményeink is lekérdeztek. Az összehasonlító táblázatok a magyar, lengyel és cseh adatok mellett litván eredményeket is tartalmaznak.

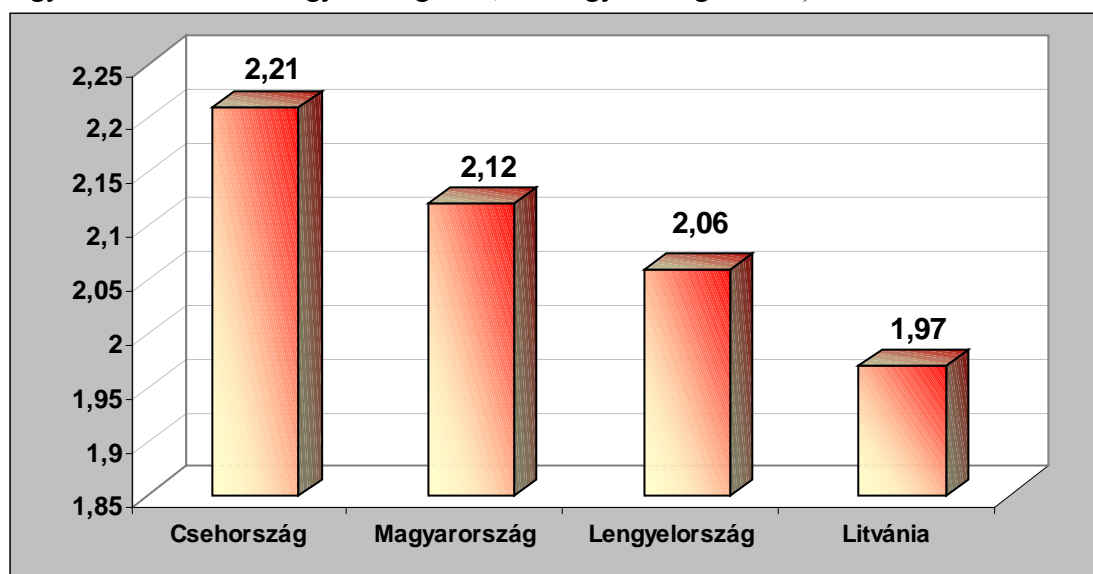
Korábban láttuk, hogy Magyarországon egyértelműen negatív a demokrácia működésének megítélése. A tavaly márciusi adatfelvétel óta ez folyamatosan így van, csak nagyon kis mértékű ingadozások észlelhetők. Az 1. táblázat adatai azt mutatják, hogy ez a jelenség, a demokratikus intézmények és játékszabályok *működésének* negatív megítélése, általános a közép-kelet-európai régióban, legalábbis az általunk vizsgált négy országban. Az eredmények kis mértékben különböznek ugyan egymástól, ám lényegüket tekintve ugyanazt mutatják: sem az euro-atlanti szervezetekhez részben már csatlakozott (NATO), vagy a csatlakozásra legesélyesebb (EU) három ország, sem pedig a csatlakozásra egyelőre nem esélyes Litvánia polgárai nem elégedettek a demokratikus berendezkedés funkcionálásával (1. ábra). Csehországban a valamilyen mértékben elégedettek aránya kis mértékben meghaladja az egyharmadot, Magyarországon és Lengyelországban megközelíti ezt az arányt, Litvániában viszont jelentősen elmarad tőle. A magyarok, lengyelek és csehek több, mint kétötöde elégedetlen, egyötöde-egynegyede pedig nagyon elégedetlen a demokratikus jogállam eddigi teljesítményével.

1. Elégedettség a demokrácia működésével (négyfokú skálán: 4 – nagyon elégedett, 1 – nagyon elégedetlen)

	Magyarország	Csehország	Lengyelország	Litvánia
Nagyon elégedett	1,1	2,1	2,3	5,0
Elégedett	31,1	35,4	27,6	21,2
Elégedetlen	45,9	43,8	43,4	39,9
Nagyon elégedetlen	21,8	18,8	26,7	33,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlag	2,12	2,21	2,06	1,97
Nem tudja	7,5	4,0	9,4	11,3

A válaszok átlagai alapján megállapítható, hogy a legkevésbé elégedetlenek a csehek, őket követik a magyarok és a lengyelek, a legelégedetlenebbek pedig a litvánok.

1. ábra. A demokrácia működésének általános megítélése (a válaszok átlaga négyfokú skálán: 4 – nagyon elégedett, 1- -nagyon elégedetlen)

A demokrácia működéséről általában megfogalmazott álláspont után arról próbáltunk meg képet kapni, hogy miként alakulnak ezek a vélemények a demokrácia lényegesebb elemeivel, azok működésével kapcsolatosan.

Először arról kérdeztük a négy ország polgárait, hogyan érzékelik saját lehetőségeiket a demokrácia közvetlenebb, nem képviseleti mozzanataival kapcsolatosan, vagy a képviseleti mechanizmusok ellenőrzésének területén. A társadalom működésével szemben megfogalmazott kritikai álláspont teljesen szabad, retorziók lehetőségétől is mentes kinyilvánításának Lengyelországban vannak a legjobb esélyei – a válaszadók közel egyharmada a hozzá hasonló emberek lehetőségei határozottan jók ezen a téren. Ez az arány Csehországban és Litvániában 17-17%, míg Magyarországon csupán 14%. A jó lehetőségeket jelölő két válaszkategória összesítése esetén sem változik sokat a kép, igaz ennek alapján a magyarok percepciója ebben a vonatkozásban pozitívabb, mint a litvánoké. Ezt mutatja a válaszok átlaga, mely szerint a lengyelek egyértelműen jónak vélik saját lehetőségeiket a szabad véleménynyilvánítás terén. A csehek és a magyarok nagyjából hasonlóan vélekednek, egy átlagos válaszadó ebben a két országban közepesnek ítéli meg a helyzetet. A kérdésben határozott állásponttal nem rendelkezők aránya Litvániában volt a legmagasabb (8%), Csehországban pedig a legalacsonyabb (1%).

2. táblázat. Az Önhöz hasonló embereknek mennyire van lehetősége arra, hogy őszintén elmondják a véleményüket a társadalomban tapasztalható gondokról, rossz dolgokról? (az érvényes választ adók százalékában, négyfokú skálán: 4 – határozottan jó lehetőségek vannak, 1 – határozottan rossz lehetőségek vannak)

	Magyarország	Csehország	Lengyelország	Litvánia
határozottan jó lehetőségek vannak	13,9	17,2	31,7	17,3
inkább jó lehetőségek vannak	37,0	36,4	40,0	26,6
inkább rossz lehetőségek vannak	33,0	26,3	19,2	28,8
határozottan rossz lehetőségek vannak	16,1	20,2	9,2	27,2
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,1	99,9
<i>Átlag</i>	2,49	2,51	2,94	2,34
Nem tudja*	6,4	1,0	3,5	8,2

*Az összes megkérdezett százalékában

A következő kérdés arra vonatkozott, hogy az érintettek milyen lehetőségeket látnak maguk előtt lakóhelyi problémáik megoldásának befolyásolására. Mind a válaszok átlagából, mind struktúrájából jól látszik, az emberek egyik országban sem érzik úgy, hogy jó eséllyel befolyásolni tudják a lakóhelyükön felmerülő problémák megoldását. E tekintetben is a lengyelek a leginkább-, a litvánok a legkevésbé derülátóak.

3. táblázat. Az Önhöz hasonló embereknek mennyire van lehetősége arra, hogy befolyásolják a lakóhelyükön a helyi problémák megoldását? (az érvényes választ adók százalékában, négyfokú skálán: 4 – határozottan jó lehetőségek vannak, 1 – határozottan rossz lehetőségek vannak)

	Magyarország	Csehország	Lengyelország	Litvánia
határozottan jó lehetőségek vannak	7,0	5,2	8,0	5,0
inkább jó lehetőségek vannak	30,4	25,8	32,7	12,9
inkább rossz lehetőségek vannak	39,3	39,2	41,8	39,9
határozottan rossz lehetőségek vannak	23,3	29,9	17,6	42,2
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,1	100,0
<i>Átlag</i>	2,21	2,06	2,31	1,81
Nem tudja*	7,6	3,0	4,3	8,3

*Az összes megkérdezett százalékában

A 4. táblázat adatai arról árulkodnak, hogy a társadalmi szintű problémák megoldásának befolyásolását reménytelenebbnek érzik az emberek, mint a helyi problémák esetében. Ez esetben a magyarok látják legkevésbé rossznak lehetőségeiket, a válaszadók egyötöde jelölte meg a jó lehetőségeket tartalmazó válaszkategóriák valamelyikét. Ugyanez az arány a lengyelek esetében 14%, a litvánok esetében 8%, a csehekénél csupán 7%. A csehek szélsőségesen rossz véleményét emellett az is mutatja, hogy 72%-uk határozottan rossz lehetőségeket lát maga és hozzá hasonlóak számára a társadalmi szintű kérdések megoldásának befolyásolására.

4. táblázat. Az Önhöz hasonló embereknek mennyire van lehetősége arra, hogy befolyásolják a társadalmi problémák megoldását? (az érvényes választ adók százalékában, négyfokú skálán: 4 – határozottan jó lehetőségek vannak, 1 – határozottan rossz lehetőségek vannak)

	Magyarország	Csehország	Lengyelország	Litvánia
Határozottan jó lehetőségek vannak	2,4	1,0	2,2	2,3
Inkább jó lehetőségek vannak	16,6	6,3	11,8	5,3
Inkább rossz lehetőségek vannak	46,9	20,8	47,2	34,5
Határozottan rossz lehetőségek vannak	34,0	71,9	38,9	58,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,1</i>
<i>Átlag</i>	<i>1,87</i>	<i>1,36</i>	<i>1,77</i>	<i>1,52</i>
Nem tudja	8,6	4,0	3,5	9,5

*Az összes megkérdezett százalékában

Valamivel jobban bíznak a négy ország lakói abban, hogy hatóságaik előtt érvényt tudnak szerezni törvény által biztosított jogaiknak. A vélemények ez esetben is inkább bizalmatlanságról, szkepticizmusról árulkodnak, a válaszok átlagai Magyarországon sem érik el a közepesnek számító 2,5-et (2,32), a többi országban pedig még ennél is alacsonyabb ez a mutató. A lengyelek véleménye közelebb áll a magyarokéhoz (2,28), a cseheké (2,06) viszont a litvánokéhoz (1,92). A bizonytalan válaszok aránya Magyarországon és Litvániában egytized körül van, a legalacsonyabb a lengyelek esetében, 4%.

5. táblázat. Az Önhöz hasonló embereknek mennyire van lehetősége arra, hogy érvényt szerezzenek törvényes jogaiknak a hatóságok előtt? (az érvényes választ adók százalékában, négyfokú skálán: 4 – határozottan jó lehetőségek vannak, 1 – határozottan rossz lehetőségek vannak)

	Magyarország	Csehország	Lengyelország	Litvánia
határozottan jó lehetőségek vannak	6,5	3,2	10,9	8,8
inkább jó lehetőségek vannak	38,0	26,9	30,3	19,0
inkább rossz lehetőségek vannak	36,8	43,0	34,5	28,1
határozottan rossz lehetőségek vannak	18,7	26,9	24,2	44,0
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>99,9</i>
<i>Átlag</i>	<i>2,32</i>	<i>2,06</i>	<i>2,28</i>	<i>1,92</i>
Nem tudja	10,1	7,0	3,9	10,3

*Az összes megkérdezett százalékában

Az állampolgárok által közvetlenül is gyakorolható demokratikus jogok és igénybevehető érdekérvényesítő csatornák közül a munkahelyhez kapcsolódó jogok érvényesítése területén nyílnak a legjobb lehetőségek. Bár az általános vélemény az, hogy az állampolgárok ebben a vonatkozásban is meglehetősen kiszolgáltatottak, az intézményekkel szemben bizalmatlanok, a válaszok átlagai némileg magasabbak, mint a korábbi esetekben. A különbségek markánsabbak, mint a véleménynyilvánítás, vagy a helyi és országos problémák megoldásának befolyásolhatósága esetén. A lengyelek között nagyjából hasonló arányban találunk olyanokat, akik jó-, és akik rossz lehetőségeket látnak munkahelyi jogaik érvényesítésére. A magyarok és a litvánok

véleménye nagyjából megegyezik, ami az átlagokat illeti, ám a válaszok struktúrája jelentős eltéréseket mutat. A litvánok válaszai sokkal polarizáltabbak, a szélső kategóriákban eső említések aránya másfél-kétszerese a magyarok esetében regisztráltaknak. A csehek több mint hétévede rossznak látja lehetőségeit ebben a tekintetben, válaszaik átlaga éppen 2,00.

6. táblázat. Az Önhöz hasonló embereknek mennyire van lehetősége arra, hogy érvényt szerezzenek törvényes jogaiknak a munkahelyükön? (az érvényes választ adók százalékában, négyfokú skálán: 4 – határozottan jó lehetőségeik vannak, 1 – határozottan rossz lehetőségeik vannak)

	Magyarország	Csehország	Lengyelország	Litvánia
határozottan jó lehetőségeik vannak	7,0	5,2	15,9	15,3
inkább jó lehetőségeik vannak	29,7	22,7	32,4	26,8
inkább rossz lehetőségeik vannak	39,3	39,2	27,8	22,9
határozottan rossz lehetőségeik vannak	23,9	33,0	23,9	35,1
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Átlag</i>	2,20	2,00	2,40	2,22
Nem tudja*	14,6	3,0	5,3	18,7

*Az összes megkérdezett százalékában

A továbbiakban arra voltunk kíváncsiak, hogyan is látják a négy ország lakói a képviseleti demokrácia alapvető politikai intézményeinek működését. Megkérdeztük az állampolgárokat, szerintük a törvényhozás, a végrehajtó hatalom és a helyi önkormányzatok kinek az érdekeit tartják szem előtt működésük során.

A válaszok hasonlóságokat és különbségeket is mutatnak egyszerre. Mind a négy ország állampolgárainak többsége egyetért abban, hogy kormányaik legjobb esetben is az emberek kisebbségének érdekeit veszik figyelembe döntéseik során. Jelentős eltérés mutatkozik azonban a válaszok megoszlásában. A magyarok és csehek 70-70%-a, a lengyelek 81-, a litvánok 89%-a van ezen a véleményen.

7. táblázat. Ahogy a kormány irányítja az országot, kiknek az érdekét tartja szem előtt? (az érvényes választ adók százalékában, négyfokú skálán: 4 – majdnem minden ember érdekét, 1 – elég kevés ember érdekét)

	Magyarország	Csehország	Lengyelország	Litvánia
Majdnem minden emberét	6,2	2,2	4,3	2,1
Az emberek többségének érdekét	24,8	26,9	14,3	8,9
Az emberek kisebbségének érdekét	29,7	44,1	33,2	26,9
Eleg kevés ember érdekét	39,4	26,9	48,3	62,2
<i>Összesen</i>	100,0	100,0	100,1	100,0
Nem tudja*	4,3	7,0	7,0	9,9

*Az összes megkérdezett százalékában

Csak árnyaltnyival, szinte elhanyagolható mértékben különbözik a törvényhozás megítélése ebből a szempontból. A többség szerint a képviseleti demokrácia legalapvetőbb intézménye, a közösség életét szabályozó törvények meghozatalának színtere - az értékelések szerint – csak az állampolgárok kisebbségének érdekeit tartja szem előtt működése során. Akárcsak a kormány esetében, ezúttal is magyarok és a csehek képviselik legkevésbé-, a litvánok pedig a leginkább negatív álláspontot.

8. táblázat. Ahogy a parlament irányítja az országot, kiknek az érdekét tartja szem előtt? (az érvényes választ adók százalékában, négyfokú skálán: 4 – majdnem minden ember érdekét, 1 – elég kevés ember érdekét)

	Magyarország	Csehország	Lengyelország	Litvánia
Majdnem minden emberét	6,2	1,1	5,5	2,1
Az emberek többségének érdekét	28,5	25,0	19,8	8,5
Az emberek kisebbségének érdekét	30,9	47,8	35,7	28,4
Elég kevés ember érdekét	34,4	26,1	38,9	60,9
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>99,9</i>	<i>99,9</i>
Nem tudja*	4,3	8,0	10,3	8,9

*Az összes megkérdezett százalékában

Valamivel kedvezőbb, ám korántsem pozitív a négy ország lakosainak véleménye lakóhelyük önkormányzatainak működéséről. A csehek fele és a magyarok több mint kétötöde szerint az önkormányzatok az emberek többségének érdekét tartják szem előtt működésük során, a megkérdezettek egytizede pedig mindkét országban úgy vélekedett, hogy ezek az intézmények majdnem minden ember érdekét figyelembe veszik döntéseik során. A lengyelek és a litvánok véleménye ebben a tekintetben is inkább negatív, de nem oly szélsőséges módon, mint a kormány vagy a parlament esetében. A cseh, lengyel és litván adatok között a bizonytalan válaszok aránya 14-15%, ami bizonytalanabbá teszi a becslést, mint a magyar adatok esetében, ahol ez az arány csupán 6%.

9. táblázat. Ahogy a helyi önkormányzat irányítja az Ön lakóhelyén a dolgokat, kiknek az érdekét tartja szem előtt? (az érvényes választ adók százalékában, négyfokú skálán: 4 – majdnem minden ember érdekét, 1 – elég kevés ember érdekét)

	Magyarország	Csehország	Lengyelország	Litvánia
Majdnem minden emberét	12,4	9,3	13,4	5,5
Az emberek többségének érdekét	42,3	50,0	31,3	31,5
Az emberek kisebbségének érdekét	23,8	27,9	24,5	30,8
Elég kevés ember érdekét	21,5	12,8	31,0	32,3
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,2</i>	<i>100,0</i>
Nem tudja*	6,2	14,0	13,6	14,8

*Az összes megkérdezett százalékában